

BRAUN TIBOR

A qinghaosu (artemizinin) felfedezése

A kínai kulturális forradalom és a malária gyógyítása

A malária betegségnek, amely évezredek óta veszélyezteti az emberek életét, oka a Plasmodium falciparum vörösvérsejtbeli szaporodása. A moszkító szúnyogok terjesztik. A malária tüneteit már Kr. e. 2700 körül leírták a „Huang Di nei jing”-ben, a „Sárga Császár belső könyvé”-ben [1]. A Plasmodium parazitát Charles Louis Alphonse Laveran francia katonarvos fedezte fel egy maláriás beteg vérében 1880-ban. Laverant ezért a felfedezésért 1907-ben Nobel-díjjal tüntették ki. Korábban a kinafa (Cinchona officinalis L.) kéregből izolált kinin bizonyult a malária legeredményesebb gyógyszerének, de az idők folyamán a Plasmodium törzsekben kininrezisztencia alakult ki. A malária elsősorban a trópusi országokat sújtja. A WHO adatai szerint ma is évente 500 millió fertőzést és 2 millió halált okoz.

Írásunk témája valószínűleg a kínai „hosszú menetelés” idején vette kezdetét. A menetelés átfogó katonai viszonulást jelentett, amelyet a Kínai Kommunista Párt Vörös Hadserege, azaz a Népi Felszabadulási Hadsereg elődje valósított meg, hogy kiszabaduljon a Csang Kai-sek tábornok által vezetett Kuomintang katonai szorításából. A Csianghszi és Senhszi tartomány közötti 12 500 kilométernyi menetelés 1934 októberében indult és 370 napig tartott. A végét a résztvevők körülbelül egytizede érte meg. E jelentős emberi veszteség nagy részét a malária állítólag jelentősebben befolyásolta, mint a Kuomintang állandó támadásai a menetelés során. A hosszú menetelést, annak viszonyosságait és veszteségeit a Kínai Kommunista Párt történetében jelentős epizódnak tekintették, ami döntően hozzájárult Mao elnök és támogatói személyi hatalmának későbbi megalapozásához. A malária által okozott pusztítást Mao elnök sohasem felejtette el, és ez rendkívüli szerepet kapott az írásunkban ismertetett események alakulásában. Mindehhez még az is hozzájárult, hogy az 1964-ben kezdődött amerikai–vietnami háborúban a malária a vietnami csapatoknak eleinte állítólag nagyobb emberi veszteséget okozott, mint az amerikai támadások. A krónikák szerint ennek enyhítésére a vietnamiak a baráti kínai hatóságok segítségét kérték.

Feltétlenül meg kell említenünk, hogy a kínai Nagy Proletár Kulturális Forradalom

is befolyásolta a történeteket. A „kulturális forradalom” néven ismertté vált társadalmi-politikai mozgalom 1966 és 1976 között zajlott le a Kínai Népköztársaságban. Létrehozója Mao Ce-Tung, a Kínai Kommunista Párt akkori elnöke volt. A forradalom azért indult, mert Mao szerint burzsoá elemek szivárogtak be a pártba és a társadalomba azzal a céllal, hogy visszaállítsák a kapitalizmust. Mao szorgalmazta, hogy ezeket a „revizionistákat” erőszakos osztályharcra távolítsák el. A kínai fiatalság országszerte „Vörös Gárda” csoportokat hozott létre. A mozgalom áterjedt a katonaságra, városi dolgozókra és a kommunista párt vezetőségére. Ezalatt Mao személyi kultusza óriási méretűvé nőtt. Mao 1969-ben jelentette be a kulturális forradalom végét, de annak aktív fázisai még 1971-ig, Lin Piao tábornok haláláig érezhetőek voltak, és a következő, rendezetlen időszakot egészen a Négyek Bandájának 1976-os letartóztatásáig, illetve Mao ugyanez évi haláláig is a forradalomhoz sorolják.

Az „523-as projekt”

Valószínűleg Maonak a hosszú menetelésből megmaradt emlékei és a vietnamiak maláriával kapcsolatos segélykérései hatására a kínai kormány 1967. május 23-án eldöntötte az „523-as projekt”-nek elnevezett kutatási program létrehozását. Az

523 május (5. hónap) 23-át jelenti. Koordinálására Csou En-lai akkori miniszterelnököt és az általa személyesen felügyelt „523 vezető csoportot” jelölték ki. A projektben való részvételre a következő intézményeket utasították: a Kínai Népi Felszabadulási Hadsereg Általános Logisztikai Részlege, a Kínai Állami Tudományos és Technológiai Bizottság, a Kínai Népköztársasági Egészségügyi Minisztériuma, a Kínai Népköztársaság Vegyipari Minisztériuma, a Nemzetvédelmi Tudományos és Technológiai Bizottság, a Kínai Tudományos Akadémia és az Általános Gyógyszerügyi Ipari Szövetség. A felsorolt intézmények jellege és hatásköre is jelzi a projekt érdekében mozgósított erőket, a hatalmi befolyásolási lehetőségeket. A projektet a lehetséges legmélyebb katonai titkosítással látták el. Fő feladata pedig a következő volt: „új maláriaellenes gyógyszerek felfedezése a kezelésnek ellenálló malignus malária kezelésére trópusi területeken”. A projekt vezető irodája két fontos kutatási irányt jelölt meg: új, maláriaellenes gyógyszerek szintézise (ezzel most nem foglalkozunk); illetve a hagyományos kínai gyógyászatban használatos malária elleni növényi és más eredetű szerek vizsgálata.

Annak ellenére, hogy a projekt a kulturális forradalom idején kezdődött, amikor az osztályharc messze fontosabb volt minden másnál – így a kutatásnál is –, kb. hatvan intézmény ötszáz kutatóját moz-

gósították. A tudósokat az akkori idők legjobban felszerelt csapatává szervezték. A csoport tevékenységének eredményeként fedezték fel a *qinghaosu* – *artemizinin* – nevű maláriaellenes gyógyszert. Titkosítása folytán a gyógyszer 1988-ig Kínában és Vietnámban „csak” sok tízmillió, ismertté válása után világszerte több százmillió maláriabeteg életét mentette meg.

Az „523-as kutatócsoport” vezetőjévé *You-You Tu* farmakológust (1. ábra) nevezték ki. Az akkori körülmények közötti kinevezés rendkívüli hatalmat és befolyást jelentett. Az akkori körülményekhez az is hozzátartozott, hogy *You-You Tu* feladata végrehajtásának kezdetekor négyéves kislányát kénytelen volt egy pekingi gyermekmenhelyen elhelyezni és diplomás férjét, átnivelésként, répföldekre vitték kapálni. Az „523-as projekt” részletes működéséről és az artemizin felfedezéséről Kínában 2006-ban könyv jelent meg [2]. Szerzője eddig felderítetlen szerepet játszott a projektben. A kínai nyelven íródott könyvet a világhálón mindmáig nem lehet elérni. Állítólag [3] létezik egy angol nyelvű fordítása, de annak kiadásától egy jelenlegi (2011) kínai kiadó – a cenzúráról tartva – visszalépett. 2009-ben – szintén csak kínaiul – *You-You Tu* is publikálta saját változatát az artemizin felfedezéséről [4]. 2011-ben ezt angolul is megjelentette [5].

A felfedezés (egyesült államokbeli változat)

2006 után tehát négy forrás is rendelkezésre állt a *qinghaosu* felfedezésének történetéről [2–5]. Különösen érdekes egy 2011-es cikk [7] egyik részlete: „Shanghai-ban 2005-ben kínai malária-szakértőkkel együtt részt vettem egy konferencián, és megkérdeztem őket, hogy ki fedezte fel az artemizint – említi *Louis Miller*, az egyesült államokbeli rockville-i (Maryland) National Institutes of Health (NIH) maláriakutatója. – Meglepetésemre a választ senki sem tudta.”

A cikk szerint ezután *Miller* és NIH-beli kollégája, *Xinzhuang Su* beleásták magukat az artemizinin történetébe. Levelek, eredeti kutatói jegyzőkönyvek és naplók, titkos értekezletek feljegyzéseinek átnézése után azt a következtetést vonták le, hogy a felfedezést járó legnagyobb érdem *You-You Tu* farmakológusé [7]. Valószínűleg a *Miller–Su*-kutatás, illetve cikk eredményeképpen 2011 decemberében az akkor 81 éves *You-You Tu* a nagy presztízsű és 250 ezer dollárral járó *Lasker–DeBakey* díjjal tüntették ki.

Az említett amerikai változat szerint [7] *You-You Tu* és munkatársai több mint

1. ábra. *You-You Tu* 2011-ben (news.sciencemag.org)

2000 hagyományos kínai gyógynövényből ajánlott receptet vizsgáltak meg, és feltételezték, hogy 640-nek lehet valamilyen maláriaellenes hatása. Maláriás rágcsálókon végzett vizsgálataik szerint 200 gyógynövény és ezek 380 kivonata rendelkezett bizonyos hatással. A reményt keltő növények közül eredetileg az *Artemisia annua* L. (*Qing Hao*) nevű¹, Ázsiában honos, de hazánkban is megtalálható (magyar neve egynyári üröm) ürömfajból főzött tea körülbelül 68 százalékban gátolta a *Plasmodium* parazita fejlődését.² A megismételt kísérletek azonban csak 12, illetve 40 százalékos fejlődésgátlást mutattak. Az időközben professzorrá kinevezett *Tu* arra gondolt, hogy a gyengülő hatások a preparátumba bekerülő hatóanyag alacsony koncentrációjának tulajdonítható

1 A *Qing Haót* már az ókorban ismerték, például aranyér kezelésére és lázcsillapításra használták.

2 *Diószeghy Sámuel* XIX. század elején kiadott könyvében is megemlíti az egynyári üröm szerepét az akkor Magyarországon is jelentős betegség, a malária kezelésében: „...az üröm igen jó sárgaságban, máj- és lépdagadásban és a napos hideglelésben”. A kiegészítésért köszönet Csupor Dezsőnek.

tó, ezért javítani akarta a hatóanyag kivonására szolgáló módszer hatékonyságát. Miután tanulmányozta a *Ge Hong* (Kr. e. 283–343) könyvében (2. ábra) leírt receptet, miszerint „végy egy csokor *Qing Haót*, áztasd két sheng (kb. 0,4 liter) vízben, facsard ki a levét és idd meg az egészet”, rájött, hogy a hagyományos forralás magas hőmérsékleten károsíthatja a kivonat hatóanyagát. Amikor etanol helyett dietil-étert használt alacsony hőmérsékleten, sokkal hatásosabb kivonatot tudott előállítani. De ez a kivonat mérgezőnek mutatkozott.

Tu ezután a kivonból elválasztott egy olyan savas részt, ami nem fejtett ki maláriaellenes hatást. A maradék nem volt mérgező, de maláriaellenes hatása erősnek bizonyult. A semleges kémhatású részt „191-es kivonatként” nevezte el, és ez az egérkísérletekben 100 százalékosan maláriaellenes hatású volt. Eredményeit az „523-as projekt” 1972. március 6-án tartott nankingi összejövetelén ismertette. Azt is felvázolta, hogyan lehetne a kivonból tiszta *qinghaosu*-kristályokat előállítani. Annak ellenére, hogy *Tu* csoportja a következő hónapokban jelentős erőfeszítéseket tett jó minőségű kristályok előállítására, ez két másik csoportnak – az általa

2. ábra. *Ge Hong* kézikönyvének 1574-es kiadása a *Qing Haót* említő oldallal [4]

javasolt módszerek alapján – előbb sikerült. Az említett amerikai cikk [7] szerzői érdekesnek találták, hogy az a Kínában, 1979-ben kínaiul publikált cikk, ami a *qinghaosu* (artemizinin) kristályszerkezetét, farmakológiáját és maláriaellenes hatékonyságát részletesen ismertette, csak egy kutatócsoport nevét tüntette fel a szerzőké helyett. A cikk leírta, hogy a *qinghaosu* egy endoperoxid-csoportot tartalmazó szeszkviterpén-lakton, és azt is, hogy az endoperoxid-csoport nélkülözhetetlen a maláriaellenes aktivitáshoz (3. ábra).

A felfedezés történetének kínai változata

2010. augusztus 20-án „The Insiders: The Discovery of New Antimalarial Drug – Qinghaosu” (A beavatottak: az új maláriaellenes gyógyszer, a qinghaosu felfedezése) címmel megjelent egy rendkívül érdekes közlemény [8], amiben leírták a qinghaosu felfedezésének kínai változatát. Ez új fénybe helyezi a felfedezés történetét, annak amerikai változatait [6, 7], You-You Tu valós szerepét a felfedezésben, és bizonyos mértékben kérdésessé teszi a felfedezésért odaítélt 2011. évi Lasker–DeBakey-díj jogosságát. Rejtély, hogy ez a 2010-ben publikált, akkortól az interneten bárki számára hozzáférhető közlemény hogyan kerülhetett el az amerikai szerzők [6, 7] figyelmét.

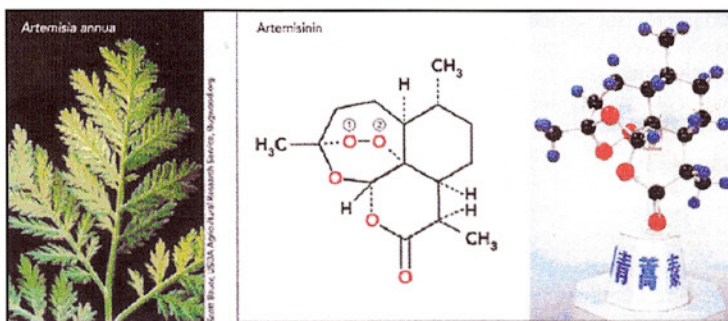
A rejtély tisztázására 2011. december 14-én emailben megkérdeztem McKennát, hogyan látja a „The Insiders”-cikk [8] fényében a gyógyszer felfedezését és You-You Tu szerepét. McKenna még aznap válaszolt: „Köszönöm a „The Insiders”-link megküldését. Gyorsan elolvastam, és hasonló érveket fedeztem fel, mint kínai tartózkodásom során. Szerettem volna megírni, hogy az ő [You-You Tu] szerepe az artemizinin felfedezésében vitatható, de ezt helyhiány miatt [a New Scientist-cikkben] nem tudtam megtenni [9]”.

McKenna javasolta, hogy a kérdéssel keressék meg Millert is, a Miller–Su szerzőpárosból. Ez megtörtént, de Miller mindmáig nem válaszolt. A „The Insiders”-cikkben [8] a következő, súlyosnak nevezhető kijelentések szerepelnek: az előző század 70-es éveiben a kutatásban részt vevők közül mindenki nagyon jól ismerte a felfedezés történetét, de csoportvezetőként You-You Tu sohasem a qinghaosu felfedezésének valódi történetét mondta el az érdeklődőknek. Az évek múltán, a qinghaosu ismertségének kínai és külföldi növekedésével párhuzamosan, belföldi és külföldi tudósítónak adott interjúk során és a könyvében You-You Tu egyszerűen azt állította, hogy ő fedezte fel a qinghaosut: ő volt az, aki végül sikeresen megvizsgálta a Qing Hao kínai gyógynövény maláriaellenes komponensét, 1972. november 8-án ő állította elő tiszta formában a maláriaellenes komponensét, és ő nevezte el qinghaosunak. A valóság az, hogy 1972 decemberében Zhong Yurong és Cui Shulian választotta el az inghaosut a Pekingben termő *Artemisia annua* L.-ből. 1973 áprilisában Luo Zeynan pedig izolálta a huanghaosut a Kunmingban (Jünnan) növő *Artemisia annua* L. f. *macrocephala* Pamp.-ból, valamint a *csungkingi* (Szecsuan) *Artemisia annua* L.-ből, ráadásul 1973 novemberében Weizhen Xing a santungi Taixingben növő *Artemisia annua* L.-ből is elválasztotta a huanghaosut [2]. Annak ellenére, hogy a kémiai, a farmakológiai vizsgálatok és a klinikai kísérletek három intézetben zajlottak olyan hatóanyagkristályokkal, amelyeknek különböző elnevezéseket adtak, és amelyek mindegyikét az *Artemisia annua* L.-ből állították elő, a vegyületek a növény egyetlen maláriaellenes hatóanyagát képezték. A kémiai szerkezetvizsgálat után egyetlen vegyületként, hivatalos néven qinghaosuként jelentek meg a 2000-ben kiadott kínai

rocephala Pamp.-ból, valamint a *csungkingi* (Szecsuan) *Artemisia annua* L.-ből, ráadásul 1973 novemberében Weizhen Xing a santungi Taixingben növő *Artemisia annua* L.-ből is elválasztotta a huanghaosut [2]. Annak ellenére, hogy a kémiai, a farmakológiai vizsgálatok és a klinikai kísérletek három intézetben zajlottak olyan hatóanyagkristályokkal, amelyeknek különböző elnevezéseket adtak, és amelyek mindegyikét az *Artemisia annua* L.-ből állították elő, a vegyületek a növény egyetlen maláriaellenes hatóanyagát képezték. A kémiai szerkezetvizsgálat után egyetlen vegyületként, hivatalos néven qinghaosuként jelentek meg a 2000-ben kiadott kínai

a tudományos kutatás egyik, egyébként szükséges és nélkülözhetetlen velejárója, a tudományos publikálás egy sajátos formája az „523-as projekt” esetében is kialakulhatott.

Bár a qinghaosut (artemizint) már 1972-ben vagy 1973-ban felfedezték, kutatását első ízben 1977-ben ismertették tudományos cikk formájában. A cikk, természetesen kínai nyelven, a *Ke Xue Tong Bao* (*Chinese Science Bulletin*) című folyóiratban jelent meg [10] (4. ábra). Az egyoldalas cikk címe „A szeszkviterpén-lakton egy új változata: qinghaosu”. A cikk a következő szöveggel kezdődik: „Az *Artemisia annua* növényből egy kristályos vegyületet választottunk el, ami a qinghaosu nevet kapta.” A cikk a vegyület tulajdonságainak vizsgálatával folytatódik. Valószínűleg ebben a cikkben említik először a qinghaosu elnevezést. A tudományos kutatás világában általános és több száz éve elfogadott szokással ellentétben a cikkben nincsenek feltüntetve a szerzők. Szerzőként – rendhagyó módon – „A qinghaosu szerkezetét kutató koordináló csoport” szerepel. Érdekes és nehe-

3. ábra. Az *Artemisia annua* és az artemizinin/qinghaosu maláriaellenes vegyület szerkezeti képlete. Az alapon a szöveg kínaiul „qing hao su” [4]

gyógyszerkönyvben. *Nem You-You Tu volt az, aki felfedezte a qinghao-kivonat maláriaellenes hatását, sem az, aki a maláriaellenes qinghaosut elválasztotta. Ezeket a kutatásokat nem ő irányította. Ezért nemcsak méltánytalan és ésszerűtlen volt, hanem a történelmi igazságnak sem felelt meg, hogy egyedül You-You Tunak tulajdonították a felfedezést* [8].

A qinghaosu-kutatás tudományos publikálásának patológiás környezete

A kulturális forradalom társadalmi légkörében Mao Kínája nagymértékben elszigetelődött a fejlettebb világtól, és ebből természetesen a tudományos kutatás sem képezhetett kivételt. Így például Kínában hozzáférhetlenné váltak a tudományos kutatáshoz nélkülözhetetlen külföldi könyvek és folyóiratok. Ennek ellenére bizonyos tudományos kutatásoknak, így például az „523-as projekt”-nek a legmagasabb körök támogatásával még a kulturális forradalom legvadabb időszakában is folyniuk kellett. Szigorú titkosítása révén ez a működés már eleve patológiás körülmények között zajlott úgy társadalmi, mint tudományos vonatkozásban. Ennek ellenére, valamilyen rejtélyes belső mechanizmus következtében,

zen magyarázható, hogy ez a cikk egyetlen árva szót nem említ a maláriáról és annak gyógyításáról. A qinghaosuról beszámoló második cikk 1979-ben jelent meg, szintén kínaiul a *Hua Xue Xue Bao* (*Journal of Chemical Engineering of Chinese Universities*) című folyóiratban. Ez a közlemény már 10 oldalas és a fentiek után meglepő módon a szerzőket és munkahelyeiket is felsorolja. Ilyen előzmények után még meglepőbb, hogy szintén 1979-ben a *Chinese Medical Journal* ezúttal angolul publikálta azt a cikket, amely a qinghaosut (artemizint) és malária gyógyítására való alkalmazását a világ tudomására hozta, de szintén a szerzők felsorolása nélkül. A meglepetések sora azzal folytatódik, hogy az angol nyelvű cikk csak kínai nyelvű hivatkozásokat tartalmaz. A 9. hivatkozás az 1979-ben publikált cikket említi, míg a 10. hivatkozás – szintén kínai nyelven – „megjelenés alatt” megjegyzéssel „A qinghaosu kristályszerkezete és abszolút konfigurációja” című cikket említi. Ez a cikk angol nyelven jelent meg a *Scientia Sinica* című folyóiratban 1980-ban, szintén anonim jelleggel, de ezúttal „Qinghaosu Research Group, Institute of Biophysics, Academia Sinica” szerzőséggel. Valószínűleg sokatmondó, hogy az 1980-ban publikált angol nyelvű cikk nem hivatkozott a szintén angol nyelvű, 1979-ben publikált, szerzőket is feltüntetett cikkre. Elképzelhető persze, hogy az anonim szerzőknek nem volt

tudomásuk arról a cikkről, de az is, hogy az akkori körülmények miatt készakarva nem emlékeztek meg róla.

Epilógus

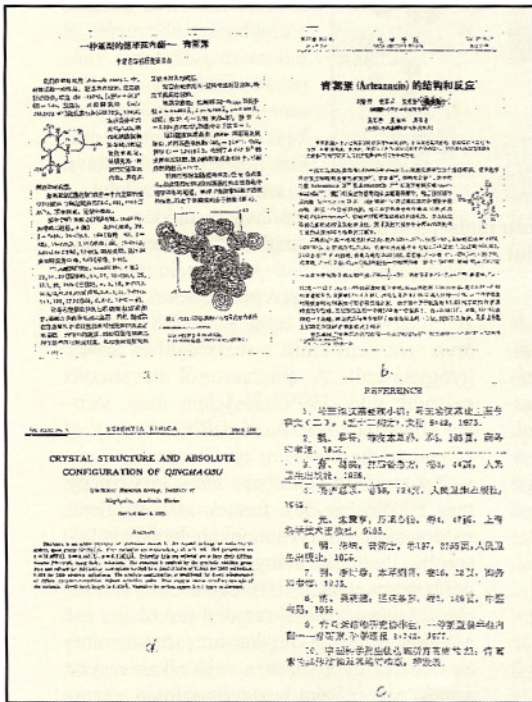
Talán a legjelentősebb következtetés, amit a fentiekből le lehet vonni, az, hogy patológiás körülmények között is születnek nagy, jelentős felfedezések, és a kutatások során át- és megélt sanyarú sorsok nem téríthették el a lelkes résztvevőket a feladat megoldásától. A tudományos kutatásban körülbelül négyszáz éve bevezetett publikálási mechanizmusok hiánya, illetve szokatlan és furcsa jellege az „523-as projekt” során azzal járhatott, hogy a projektben közreműködő körülbelül 500 kutató nagy része anonim maradt, és a legeredményesebbek közül is csak néhány neve vált ismertté. Nagyon valószínűnek látszik, hogy a qinghaosu

Jegyzet

Ebben a dolgozatban elsősorban a patológiás környezetben folyó tudományos kutatás jelenségét és az ilyen környezetben is előforduló patológiás versengést szeretnénk volna a maláriaellenes gyógyszer felfedezésének példáján bemutatni. Az itt leírt tényeket és eseményeket megtörténtekkor – mint említettük – szigorú katonai titokként kezelték, minden dokumentum természetesen kínai nyelven íródott róluk, és többségüket rejtett archívumokban helyezték el számos olyan helyen, ahol a leírt események játszódtak, de nagy valószínűséggel jelentős részük máig ismeretlen helyen fekszik és feltáratlan. Végezetül megemlíteném, hogy a Lasker-DeBakey-díj átadása után több írás is kételkedéssel tárgyalta a felfedezésért járó érdemeket [11, 12]. Valószínűnek tartjuk, hogy a qinghaosu (artemizinin) felfedezésének igaz története a jelenlegi Kína cenzúrátoles környezetében még nem tárható fel, és a végső szót a történelem, illetve a tudománytörténészek mondhatják majd csak ki.

IRODALOM

[1] http://www.malariasite.com/malaria/history_science.htm
 [2] Zhang Jianfang, A Detailed Chronological Record of Project 523 and the Discovery and Development of Qinghaosu (Artemisinin), Yangcheng Evening News Publisher, 2006.
 [3] <http://qinghaosu.blogspot.com/2008/05/detailed-chronological-record-of.html>
 [4] You You Tu, Qinghao ji qinghaosu-lei yaowu, Printing House of Chemical Industry, 2006.
 [5] You You Tu, The discovery of artemisinin (qinghaosu) and gifts from Chinese medicine, Nature, Medicine, 17 (2011) IX.
 [6] P. Kenna, Malaria's Nemesis, *New Scientist*, (2011)
 [7] L. H. Miller, X. Su, Artemisinin: Discovery from the Chinese Herbal Garden, *Cell*, 146 (2011) 855.
 [8] <http://bbs.sciencenet.cn/home.php?mod=space&uid=396469&do=blog&ig=365071>
 [9] Phil McKenna, publikálatlan e-mail válaszelevél, 2011. dec. 14.
 [10] Coordinating Group for Research on the Structure of Qinghaosu, *Ke Xue Tong Bao*, 22 (1977) 142.
 [11] C. Hao, Lasker Award Rekindles Debate Over Artemisinin's Discovery, *Science Insider*, 29 September, 2011.
 [12] Tu You You, Controversial „Mother of Artemisinin” <http://english.cri.cn/7146/2012/01/23/2702s677560.htm>

4. ábra. A kínai kulturális forradalom alatt és után publikált cikkek a qinghaosuról

su (artemizinin) patológiás környezetben való felfedezése során egy új jelenség is megfigyelhető, éspedig az ilyen környezetben is felbukkanó versengés. A korrekt eszközöket használó versengés a normális tudományos kutatás egyik elismert hajtóereje. A qinghaosu (artemizinin) felfedezésénél azonban a patológiás kutatási környezet kóros versengési körülményeket hozhatott létre, amikor hatalmi tényezőkre építve a részt vevő, különben eredményes és sikeres kutatók közül egyesek, kollégáik kárára, olyan érdemekre is igényt tartottak, amelyekre nem szolgáltak rá.

Ha lehetne címre címmel felelni, válasz gyanánt idézhetnénk Leon Lederman Nobel-díjas fizikus könyvének címét, jelesül: „Az isteni a-tom”, avagy „Mi a kérdés, ha a válasz a világegyetem?”. (Fenti választásunkat, túl azon, hogy az említett mű remek olvasmány, motiválta az is, hogy nemcsak címét, de a benne tárgyaltakat tekintve is meglehetősen szorosan kapcsolódik jelen írás témájához.) Öles léptek helyett viszont a továbbiakban haladjunk apránként. Első lépés gyanánt tekintjük a póré tényt, mely szerint 2011. augusztus 14-től augusztus 20-ig magyar fizikatanárok lelkes kis csapata egy hetet töltött a CERN-ben. Rendben – mondhatná erre egy átlagosnál kissé érdeklődőbb diák –, de mi folyik a CERN-ben, s egyáltalán; mi dolga lehet arra egy magyar fizikatanárnak? (Megjegyzés: ha jelen trendek folytatódnak, akkor hamarosan a kérdések sorában találhatjuk a „Mi az a fizikatanár?”-t is.) Ezekről és néhány más érdekes kérdésről szól ez az írás. Vegyük hát sorjában! Az első kérdés:

Mi folyik a CERN-ben?

A CERN elsősorban részecskefizikai kutatósoknak, valamint a hozzájuk kapcsolódó fejlesztéseknek ad helyet. A mi szempontunkból legfontosabb eszközöket, a részecskegyorsítókat kell itt mindenképp megemlítenünk. Ezek köré fonódik minden más – nem kevésbé fontos – fejlesztés, ami a részecskefizikai kutatásokat hivatott segíteni. Ilyenek a mérésekhez nélkülözhetetlen detektorok, a mért adathalmaz elemzéséhez szükséges számítógép-hálózatok, nemkülönben a jelfeldolgozást segítő szoftverek stb. Nem mellékesen érdemes megemlíteni, hogy a CERN a World Wide Web szülőhelye is.

Fontos szót ejteni továbbá arról is, hogy – válaszulván a részecskefizikai kutatások értelmét firtató kérdésre – rengeteg, a kutatásokhoz kifejlesztett eszköz, illetve módszer nyert már hasznos alkalmazást az élet más területén is. Noha ez a válasz némileg sumák módon meg is kerüli a kérdés feltevőinek valószínűsíthető célját, mégis alkalmasnak tűnik arra, hogy legalább csitítsa a kizárólag az anyagiakat szem előtt tartók berzenkedését. Célszerűnek tűnik e helyütt Faraday-t idézni, midőn – reagálván egy kutatásainak értelmét, illetve hasznát tudakoló, politikus által feltett kérdésre – a következőt mondotta: „*Sir, még nem tudom, de biztos vagyok benne, hogy egyszer majd adót vet ki rá a pénzügyminiszter.*” S lőn... (igen, világgossá is).

Térjünk azonban vissza cikkünk témájához, evezünk tovább a CERN-beli világ – állónak egyáltalán nem nevezhető – vizében, s fókuszáljuk messzelátónkat a szóban forgó laboratórium lelkére: a részecskegyorsítókra! Ezek ugyanis a legfontosabb eszközök!